

ΜΕΓΑΛΗ
ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ 5

Γάιος - Δαμιανός

εγκαινιάστηκε η σημερινή έδρα του Πανεπιστημίου, στην Piazza della Pilotta, πλησίον του Colle del Quirinale. Το Πανεπιστήμιο συμπεριελήφθη, ακολούθως, στις ευεργετικές διατάξεις της Σύμβασης του Λατερανού (1929). Ο πάπας Πίος ΙΑ΄, διακρίνοντας την ανάγκη ενοποίησης των εκκλησιαστικών σπουδών, θέσπισε τη σύμπραξη των δύο άλλων Ινστιτούτων, του Ποντιφικού Ινστιτούτου Βιβλικών Σπουδών και του Ποντιφικού Ινστιτούτου Ανατολικών Σπουδών, με το Γρηγοριανό Πανεπιστήμιο. Εκτοτε δημιουργήθηκε ένα ενιαίο ακαδημαϊκό –ποντιφικού κύρους– consortium εκκλησιαστικών σπουδών, με κάθε ένα από τα τμήματά του διοικητικά αυτόνομο.

Το Πανεπιστήμιο παρέμεινε υπό τη διοίκηση του Τάγματος των Ιησουϊτών, (ανάθεση που επιβεβαιώθηκε από τον πάπα Βενέδικτο ΙΖ΄ το 2006). Το Γρηγοριανό Πανεπιστήμιο κατέχει ξεχωριστή θέση τόσο για το ίδιο το Τάγμα, όσο και για την Καθολική Εκκλησία. Σε αυτό σπούδασαν εξέχουσες προσωπικότητες του καθολικού εκκλησιαστικού και θεολογικού κόσμου: 16 εκ των φοιτητών ανήλθαν στο παπικό αξίωμα (μεταξύ των οποίων οι: Βενέδικτος ΙΕ΄, Πίος ΙΑ΄, Πίος ΙΒ΄, Παύλος ΣΤ΄, Ιωάννης Παύλος Α΄), 26 ανακηρύχθηκαν άγιοι και 46 μακάριοι, περισσότεροι από 62 καρδινάλιοι και 936 επίσκοποι.

Η φυσιογνωμία του Γρηγοριανού Πανεπιστημίου, σε συνάρτηση με την ιησουϊτική πνευματική παράδοση, το θέλει να αποτελεί ένα σημείο συνάντησης μεταξύ της Εκκλησίας και της κοινωνίας, της πίστης και της επιστήμης. Ως Ποντιφικό Ίδρυμα χορηγεί τίτλους εκκλησιαστικού κύρους, ακολουθώντας τη δογματική παράδοση της Καθολικής Εκκλησίας. Ως εκκλησιαστικός θεσμός, μορφώνει ιεροσπουδαστές, μέλη μοναχικών και ιεραποστολικών ταγμάτων, αλλά και λαϊκούς επιστήμονες. Η ακαδημαϊκή προσέγγιση είναι διεπιστημονική, με ιδιαίτερη έμφαση, κατά την ιησουϊτική παράδοση, στην ιεραποστολική, τον διαθρησκευτικό και διαπολιτισμικό διάλογο. Η επιστημονική κοινότητα του Γρηγοριανού Πανεπιστημίου ακολούθησε, αλλά και πρωταγωνίστησε, στην εξέλιξη της θεολογικής σκέψης στην Καθολική Εκκλησία, με κυριότερη ίσως τομή τη Β΄ σύνοδο του Βατικανού (για ορισμένα –ενδεικτικά ονόματα– διδασκόντων κατά τον 20^ο αι., βλ. λήμμα *Γρηγοριανό*, περιοδικό Γρηγοριανό Πανεπιστημίου).

Σήμερα η ακαδημαϊκή δομή του Πανεπιστημίου έχει ως εξής: 6 Τμήματα (Φιλοσοφίας, Θεολογίας, Κανονικού Δικαίου, Εκκλησιαστικής Ιστορίας και Πολιτιστικών Αγαθών, Ιεραποστολής, Κοινωνικών Επιστημών), 2 Ινστιτούτα (Πνευματικότητας, Ψυχολογίας) και 4 Κέντρα (Κέντρο Σπουδών γύρω από τον Ιουδαϊσμό, Κέντρο Κοινωνικής Επικοινωνίας, Κέντρο Συγκρότησης για τους Ιεροσπουδαστές, Κέντρο Πίστης και Πολιτισμού. Δ.ΚΕΡ.

Βιβλιογραφία:

Villosada, R., *Storia del Collegio Romano dal suo inizio (1551) alla soppressione della Compagnia di Gesù (1773)*, Roma: Pontificia Università Gregoriana 1954. Gilbert, A. (επιμ.), *Universitas Nostra Gregoriana. La Pontificia Università Gregoriana ieri e oggi*, Roma: Apostolato della Preghiera 2006. Aa. Vv., *Omnium Nationum Seminarium. Dal Collegio Romano alla Pontificia Università Gregoriana 1551-2001*, Roma: Pontificia Università Gregoriana 2001. Aa. Vv., *L'inaugurazione della nuova sede della Pontificia Università Gregoriana*, Roma: Pontificia Università Gregoriana 1930.

Γρηγόριος. Νέος Μάρτυρ στην Κύπρο. Μαρτύρησε στην Κύπρο κατά την περίοδο των αραβικών εναντίων της νήσου επιδρομών (649-965). Η μοναδική γνωστή σήμερα σαφής σχετική αναφορά σώζεται στο Μηνολόγιο του χειρογράφου Ευαγγελισταρίου (12^ο αι.) της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος (ΕΒΕ) 163, φ. 261α, όπου αναγράφονται και οι συμμάρτυρες του: «Μηνὶ τῷ αὐτῷ (Οκτωβρίῳ) Δ΄ τῶν ἁγίων Μαρτύρων Δομετίου, Θεοτέκνου καὶ Διογένους καὶ Γρηγορίου, Νέων Μαρτύρων Κύπρου». Η διατύπωση «Νέων Μαρτύρων» γιάτατος βυζαντινούς υπεμφαίνει σαφώς τους μάρτυρες μετά την περίοδο των διωγμών των πρώτων αιώνων, αντιδιαστέλλοντάς τους απ' αυτούς. Η μνήμη του τελείται στις 4 Οκτωβρίου. π.Φ.Ι.

Βιβλιογραφία:

Χατζηνικολάου-Πάσχου, *Κατάλογος Μικρογραφιών Βυζαντινών Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος*, τ. Α΄, Αθήνα 1978, σ. 190-197 (περιγραφή του Ευαγγελισταρίου· η συγκεκριμένη αναφορά στη σ. 197).

Γρηγόριος. Άγιος.

Ι. Νεοκαισαρείας. Ι. Βίος. Πρώτος επίσκοπος της Νεοκαισαρείας του Πόντου. Το αρχικό του όνομα ήταν Θεόδωρος (Ευσεβίου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VI, xxx, Sch 41,132-132). Γεννήθηκε, μεταξύ των ετών 210 και 213, στην πόλη στην πόλη της Νεοκαισαρείας, που αποτέλεσε αργότερα την επικοπή του. Ήταν υιός εύπορης οικογένειας εθνικών. Σε ηλικία 14 ετών, μετά τον θάνατο του πατέρα του, ασπάσθηκε τη χριστιανική πίστη και πιθανόν προσείλκυσε σε αυτήν και τα άλλα μέλη της οικογένειάς του. Έλαβε πλούσια εγκύκλιο μόρφωση και παρακολούθησε μαθήματα ελληνικής και λατινικής φιλολογίας, ρητορικής και νομικής επιστήμης. Όταν αποφάσισε να μεταβεί, μαζί με τον μικρότερο αδελφό του Αθηνόδωρο, στη φημισμένη σχολή της Βρυτού, για να διευρύνει τις σπουδές του, προέκυψε ανάγκη να συνοδεύσει την έγγαμη αδελφή του στην Καισάρεια της Παλαιστίνης, όπου είχε τοποθετηθεί ο σύζυγός της ως αξιωματούχος. Εκεί, μετά από σύσταση του Φιρμιλιανού Καισαρείας, γνώρισε τον Ωριγένη. Η συνάντηση αυτή ήταν καταλυτική· ο Γρηγόριος και ο Αθηνόδωρος εγκατέλειψαν την ιδέα των νομικών σπουδών και μαθήτευσαν επί πενταετία κοντά στον Ωριγένη, εντυφώνοντας στη φιλοσοφία και τη θεολογία

(Ευσεβίου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VI, xxx, Sch 41,132-133). Εκτός από θεολογία και φιλοσοφία διδάχθηκε φυσική, γεωμετρία και αστρονομία. Περί το τέλος των πενταετών σπουδών του, ήτοι το 238, ο Γρηγόριος σε ηλικία 25-28 ετών έγραψε, κατά την αναχώρησή του από τη σχολή του Ωριγένη, χαριστήριο λόγο προς τον δάσκαλό του, ο οποίος διασώζει πολύτιμες πληροφορίες για τις μεθόδους και τα προγράμματα διδασκαλίας του, καθώς και αυτοβιογραφικά στοιχεία.

Κατόπιν επέστρεψε στην πατρίδα του, αλλά η προσπάθειά του να διάγει βίο ασκητικό απέβη άκαρπη λόγω της μεγάλης του φήμης. Λόγω της μεγάλης επιμονής του επισκόπου Αμασειάς Φαίδιμου, εισήλθε στον κλήρο και κατόπιν χειροτονήθηκε πρώτος επίσκοπος της γενετείράς του, περί το 240. Ήταν τόσο σπουδαίο το ποιμαντικό του έργο, ο ιεραποστολικός ζήλος και δράση του, ώστε να θρυλείται ότι, ενώ όταν ανέλαβε την επισκοπή υπήρχαν μόνο δεκαεπτά χριστιανοί, κατά την ημέρα της κοιμήσεώς του είχαν απομείνει μόνο δεκαεπτά ειδωλολάτρες (Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ*, PG 46:909B, 953D).

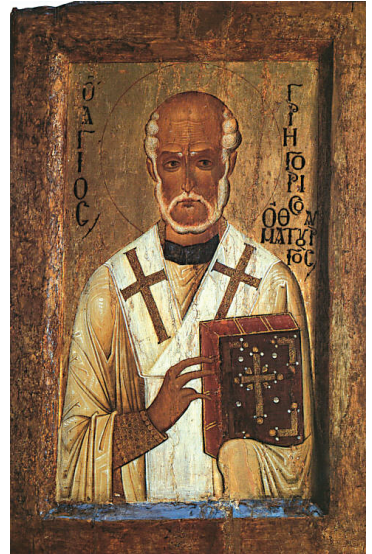
Κατά τον διωγμό του Δεκίου (250) συμβούλεψε πολλούς χριστιανούς να καταφύγουν στα ὄρη προκειμένου να αποφύγουν τη σύλληψη και καταδίκη ή και την αποστασία. Τη συμβουλή αυτήν εφάρμοσε και ο ίδιος, ενώ με τη λήξη του διωγμού ὀρισε ετήσια εορτή προς τιμὴν ὧσων μαρτύρησαν (ό.π., PG 46:953AB).

Ο άγιος Γρηγόριος Νεοκαισαρείας

Έλαβε μέρος μαζί με τον αδελφό του στη σύνοδο της Αντιόχειας (264), η οποία αφορούσε τον Παύλο Σαμοσατέα (Ευσεβίου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VI, xxviii, Sch 41,212-213). Η κοιμήσή του τοποθετείται περί το 275 και η Εκκλησία τιμά τη μνήμη του στις 17 Νοεμβρίου. Το προσωνύμιο «Θαυματουργός» συνοδεύει τον Γρηγόριο από αιώνες, χωρίς να γνωρίζουμε την ακριβή χρονολογία που του αποδόθηκε. Η πρώτη γραπτή μαρτυρία του επιθέτου «θαυματουργός»

απαντά στη βιογραφία του, με πιθανό συντάκτη τον Γρηγόριο Νύσσης, και η οποία χρονολογείται μεταξύ των ετών 370-394. Οι βιογραφίες περιγράφουν θαύματα, τα οποία έλαβαν χώρα τόσο όταν αυτός ήταν εν ζωή, όσο και μετά την κοιμήσή του.

Ο άγιος Γρηγόριος Νεοκαισαρείας

Πηγές του βίου του: Πληροφορίες για τον βίο του Γρηγορίου Νεοκαισαρείας αντλούμε από τα κεφάλαια 5 και 6 του χαριστηρίου λόγου του προς Ωριγένη, ειδήσεις από διάφορους εκκλησιαστικούς συγγραφείς, ήτοι τον Ευσεβίο, τον Μ. Βασίλειο, τον Ιερώνυμο, τον Ρουφίνο (GCS, IX, 2, 953-956) κ.ά., τη βιογραφία του που αποδίδεται στον Γρηγόριο Νύσσης (PG 46:893-958), και τρεις βιογραφίες γραμμένες στη λατινική (*Bibliotheca Casinensis*, III, 1877, σ. 168-179), τη συριακή (P. Bedjan, *Acta Martyrum et Sanctorum* 6, Paris 1896, σ. 83-109) και την αρμενική γλώσσα, βασισμένες όλες στην αντίστοιχη ελληνική [βλ. αναλυτική περιγραφή των πηγών στη διδακτορική διατριβή του Κωνσταντίνου Φούσκα, *Γρηγόριος ο Νεοκαισαρείας Επίσκοπος ο Θαυματουργός* (ca. 211/3-270/5)].

II. Έργα. Προσφωνητικός ή Παντρωτικός λόγος. Πρόκειται για τον ευχαριστήριο λόγο που εκφώνησε κατά την αποφοίτησή του από τη σχολή της Καισάρειας περί το 238. Έχει συνταχθεί σύμφωνα με τους κανόνες της ρητορικής και μας παρέχει σημαντικές και αξιόλογες πληροφορίες, τόσο για τον Ωριγένη, όσο και για τη διάρθρωση και το πρόγραμμα της σχολής. [PG 10:1049-1104, ΒΕΠΕΣ 17,275-297, Sch 148,94-183].

Πρὸς Θεόπομπον περὶ τοῦ παθητοῦ καὶ ἀπαθοῦς ἐν τῷ θεῷ. Σώζεται σε συριακή μετάφραση, που πιθανώς εγράφη το 248 ή και λίγα έτη νωρίτερα, ίσως κατά τα πρώτα έτη της ιεραποστολικής του δράσεως. Πρόκειται για φιλοσοφικό διάλογο με σκοπό να απαντήσει στις αιτιάσεις

των εθνικών και κυρίως των γνωστικών, σύμφωνα με τις οποίες το πάθος του Θεού αντίκειται σ' αυτή καθαυτήν την έννοιά του [P. De Lagarde, *Analecta syriaca*, Lipsiae 1858, σ. 46-64. J.B. Pitra, *Analecta sacra IV*, Paris 1883, σ. 103-120 (textus), 363-376 (translatio)].

Ἐπιστολή κανονική. Συνεγράφη περί το 254 και απευθύνεται σε πρόσωπο, τα οποία δεν μας είναι γνωστά. Οι συγγραφείς του Πηδαλίου υποστηρίζουν ότι απεστάλη προς τον αρχιεπίσκοπο Αλεξανδρείας Διονύσιο ή τον διάδοχό του Μάξιμο. Επικρατέτερη είναι η άποψη ότι απευθύνεται σε επίσκοπο του Πόντου, ο οποίος και προκάλεσε τη σύνταξή της. Η επιστολή, τιλοφορούμενη «περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιδρομῇ τῶν βαρβάρων εἰδωλόθυτα φαγόντων, ἢ καὶ ἕτερα τινὰ πλημμελῶσαντων» διαιρείται σε 11 κανόνες. Οι πρώτοι 10 αναφέρονται στην κανονική μεταχείριση των πεπωκότων και ο 11^{ος} στους τόπους του ιερού ναού, όπου γίνονται δεκτοί οι μετανοούντες κατά την τάξη τους (προσκλαίοντες, υποπίπτοντες, ακρούμενοι, συνιστάμενοι) [PG 10:1020-1048, ΒΕΠΕΣ 17,299-313, ΡΠ4, σελ. 45-66, P.P. Ιωαννου, *Fonti II*, σ. 19-30].

Μετάφρασις εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικόν. Είναι η πρώτη μετάφραση-παραφραση βιβλικού κειμένου [PG 10:987-1018, Βεπεσ 17,314-327] με στόχο την κατανόηση του από τους πιστούς της εποχής του.

Ἐκθεσις πίστεως. Σύντομη ορθόδοξη ομολογία περί της Αγίας Τριάδος, όπου ο Γρηγόριος σε τέσσερα άρθρα με περιεκτικό τρόπο και δογματική ακρίβεια παραθέτει τη διδασκαλία της Εκκλησίας περί της Αγίας Τριάδος [PG 10,983-988, ΒΕΠΕΣ 17,298].

Πρὸς Τατιανὸν περὶ ψυχῆς λόγος κεφαλαιώδης [PG 10:1137-1146, ΒΕΠΕΣ 17,328-332].

Απολεσθέντα: Πρὸς Αἰλιανὸν διὰ λέξις. Πρόκειται για έργο, στο οποίο είχαν παρεμφερήσει ατυχείς εκφράσεις όπως ότι ο Πατήρ και ο Υἱός «ἐπινοία μὲν εἶναι δύο ὑποστάσει δὲ ἓν» (Μ. Βασιλείου, *Ἐπιστολὴ σί', Τοῖς κατὰ Νεοκαισαρείαν λογιωτάτοις*, PG 32:776Α). Ο Μ. Βασίλειος, ερμηνεύοντας την ανωτέρω φράση, επισημαίνει ότι αυτή δεν συνιστά δογματική ακριβολογία αλλά αγωνιστική (απολογητική) διατύπωση. Υπερασπιζόμενος σθεναρά την ορθοδοξία του Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, αφενός επικαλεῖται την ύπαρξη αντιγραφικών σφαλμάτων στο χειρόγραφο της διαλέξεως (ό.π., PG 32:776ΑΒ), αμφισβητώντας την αυθεντικότητα του επίμαχου χωρίου, αφετέρου υποστηρίζει ότι επειδή ο λόγος του Γρηγορίου απευθύνεται σε Έλληνα, με την ανωτέρω διατύπωση επιχειρεῖ να αναδείξει το ενιαίο της

θεότητας, και να αντιμετωπίσει αρεινίζουσες ή σαβελλιανίζουσες προσεγγίσεις. Απολεσθείσες επιστολές του προς τον Ωριγένη μνημονεύονται από τον Ιερώνυμο, καθώς και τη Σούδα.

Ψευδεπίγραφα: Πρὸς Φιλάργιον περὶ τῆς οὐσίας τῆς θεότητος. Η ομιλία διασώζεται στην ελληνική. Ανήκει στα αμφιβαλλόμενα έργα του Γρηγορίου και αποδίδεται στον Γρη-

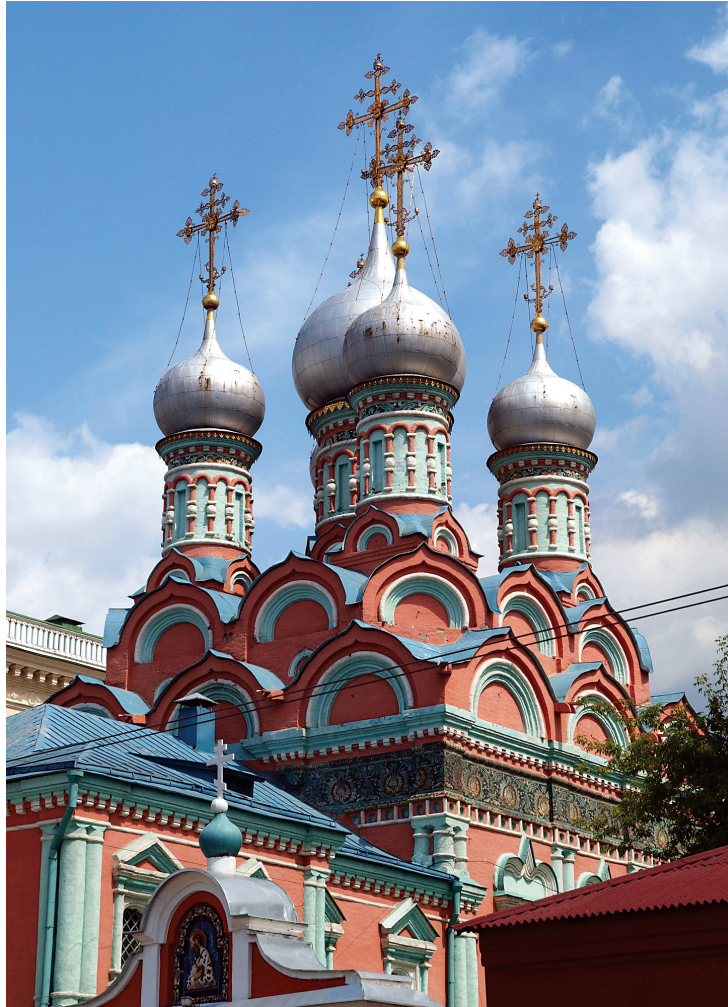
γορίου το οποίο σφετερίζονταν Απολιναριστές για να τεκμηριώσουν και να διαδώσουν τις δοξασίες τους. [PG 10:1127-1136, ΒΕΠΕΣ 17,344-349].

Σώζονται στην ελληνική, επίσης, στο όνομα του Γρηγορίου πέντε ομιλίες. Οι τρεις από αυτές είναι αφιερωμένες *Εἰς τὸν εὐαγγελισμόν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας*, θεωρούνται μνημεία ποιητι-

Μαρίας, Λόγος πανηγυρικός εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ ἀειπαρθένον Μαρίαν, Λόγος πανηγυρικός εἰς τιμὴν τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου, Ὁμιλία εἰς τὴν Θεοτόκον.

III. Διδασκαλία. Η διδασκαλία του, όπως αυτή προκύπτει από τα μη εκτενή συγγράμματά του, είναι ορθόδοξη, καίρια και πρωτότυπη σε πολλά σημεία· και τούτο, παρά το γεγονός ότι είναι εμφανής η επίδραση του Ωριγένη. Ο Γρηγόριος δεν είναι στείρος αντιγραφείας των ωριγένειων σκέψεων, αλλά τις επεκτείνει, τις συμπληρώνει και θέτει τη δική του προσωπική σφραγίδα. Κύριες πηγές της διδασκαλίας του είναι η *Ἐκθεσις πίστεως*, η *Ἐπιστολὴ πρὸς Φιλάργιον* και ο διάλογος *Πρὸς Θεόπομπον*.

Πρωτοτυπία παρουσιάζει η σκέψη του Γρηγορίου ως προς το θέμα της θεογνωσίας· αυτήν την προσεγγίζει καταφατικά, μέσα από την αποκαλυπτική δύναμη της Δημιουργίας, αναγνωρίζοντας, ταυτόχρονα, τη δυσκολία του εγχειρήματος γνωσιολογικής προσέγγισης του πνευματικού ὄντος με τη ρητορική ερώτηση: «εἰ δὲ τὰ τῶν νοητῶν ἔσχατα, ψυχὴ καὶ λόγος, κύριον οὐ κέκπται τούτομα, πῶς ἂν τὰ πρώτα καὶ πάντων ἐπέκεινα τῶν νοητῶν νοητὰ κυρίου ὀνόμασιν ἐπικεκλῆσθαι φήσομεν;» [*Πρὸς Εὐάργιον (=Πρὸς Φιλοσότργιον)*, PG 46:1104C]. Η δυναμική, όμως, της θεογνωστικής διδασκαλίας του Γρηγορίου ἐγκείται στην πρακτική του τοποθέτηση, ότι, δηλαδή, το δώρο της γνώσης του Θεού δεν είναι επίτευγμα του πνευματικού δασκάλου, αλλά έργο εκείνου που πραγματικά επιθυμεί να γνωρίσει τον Θεό [*Πρὸς Θεόπομπον*, xv, *Analecta sacra IV*, σ. 374-375. Βλ. μτφ. του Φούσκα επί του λατινικού κειμένου: «Εἶθε νὰ ἔχης τοιαύτην περὶ τοῦ Θεοῦ γνώμην ὡς Θεόπομπε. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἔργο ἰδικόν σου, καὶ ὄχι τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ Οὗτος εἶναι ἀπερευλογημένος καὶ δαψιλὴς δοτὴρ εἰς τὰ καθήκοντά του», διδ. διατρ., σ. 213]. Η θέση αυτή του Γρηγορίου δεν αναιρεί τη θεία πρωτοβουλία και συγκατάβαση στο υπεράνω αποκλειστικό πεδίο του καθενός. Ο Γρηγόριος διδάσκει τον Θεόπομπο ότι η θεία πρωτοβουλία τοποθετεῖται σ' ένα καθολικό γίγνεσθαι, σ' ένα πεδίο πνευματικής αφωνίας που αφορά κάθε άνθρωπο, το οποίο, όμως, εν τέλει, ανταποκρίνεται σ' εκείνο το πρόσωπο που κατευθύνει τη βούλησή του προς στη θεία γνώση. Η γνώση του Θεού από τον άνθρωπο δεν είναι κατ' ουσίαν γνώση αλλά γνώμη, η οποία αναγορεύει την καθολική παρουσία του Θεού σε κάθε πτυχή του βίου του. Ο Γρηγόριος ορίζει τον Θεό ως «ἀπλῆ καὶ ἀμέριστο οὐσία» (PG 46:1104C). Το αδιαίρετο, μονοειδές και αμερές της θείας ουσίας φέρει τις ιδιότητες της αυτάρκειας και

Ο ναός του Αγίου Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, Bolskaya Polyanka, Μόσχα

γόριο Νύσσης ή τον Ναζιανζινό από ορισμένους ερευνητές (PG 37:383-386, 46:1101-1108). Πρώτος ο Ryssel και στη συνέχεια οι Dräseke, Schaff, Kurz, Bonwetsch, Dölger και Φούσκα υποστηρίζουν, με πειστικά επιχειρήματα, ότι η πατρότητα της εν λόγω επιστολής ανήκει στον Θαυματουργό.

Ἡ κατὰ μέρος πίστις. Πιθανώς εγράφη το 380 από τον Απολινάριο και σώζεται στα ελληνικά και συριακά. Αποσπάσματα του παραθέτει ο Θεοδώρατος Κύρου στον *Ερηνιστή* του [PG 10:1103-1124, ΒΕΠΕΣ 17,333-343].

Κεφάλαια περὶ πίστεως δώδεκα. Ομολογιακή έκθεση του προβλήματος της Ενανθρωπήσεως προς υπεράσπιση του ονόματος του Γρηγορίου,

και ρητορείας και μνημογραφίας και πιθανώς εγράφησαν στις αρχές του 5^{ου} αι., πιθανώς από κάποιον Γρηγόριο (PG 10:1145-1177, ΒΕΠΕΣ 17,350-366). Η τέταρτη ομιλία, με τίτλο *Λόγος εἰς τὰ Θεοφάνια*, πιθανώς εγράφη από τον προηγούμενο άγνωστο συγγραφέα (PG 10:1177-1189, ΒΕΠΕΣ 17,367-373), και η πέμπτη, *Λόγος εἰς τοὺς ἁγίους Πάντας*, από κάποιον μεταγενέστερο συγγραφέα του ίδιου αιώνα (PG 10:1197-1204, ΒΕΠΕΣ 17,375-376).

Σώζεται επίσης απόσπασμα «Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον» (PG 10:1189, ΒΕΠΕΣ 17,374).

Σε αρμενική μετάφραση σώζονται ἑξὶ ομιλίες: *Ὁμιλία εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ Χριστοῦ, Λόγος περὶ ἐνανθρωπήσεως, Ἐγκώμιον τῆς Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου*

αυτεξουσιότητα, της αιωνιότητας και αθανασίας, του αναλλοίωτου και της απαθείας, της μακαριότητας, της παγγνωσίας, πανσοφίας, παντοδυναμίας, της αγάπης και αγαθότητας. Είναι ξεκάθαρη η τοποθέτηση του Γρηγορίου περί μη διαχωρισμού της θείας ουσίας από τη μία αμετάβλητη θεία βούληση, η οποία "omni tempore sit ut est" (Πρὸς Θεόπομπον, 4). Η Τριάς είναι «μη μεριζώμενη, μηδὲ ἀπαλλοτριούμενη», ἀκτιστος ἄχρονος, αἰώνιος, αἰδιος, και «οὔτε οὖν ἐνέλιπε ποτε Υἱὸς Πατρί, οὔτε Υἱὸς τὸ Πνεῦμα» (Ἐκθεσις Πίστειας, PG 10:988A, ΒΕΠΙΕΣ 17,29817-23). Εξηγεί τη διδασκαλία περί των τριῶν προσώπων της Τριάδος με το παράδειγμα της ψυχῆς: «οὕτω μοι νοεῖ και τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς μὴ χωρισθέντα πρόποτε, και τούτου δὲ πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὁμοίως ἐν τῷ νῷ τὴν ἐνθύμησιν. Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι μεταξὺ νοῦ και ἐνθύμησεως και ψυχῆς διαίρεση ἐπινοηθῆναι τινα και τομὴν, οὕτως οὐδὲ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, και τοῦ Σωτῆρος, και τοῦ Πατρὸς, ἐν μέσῳ τομὴν ἢ διαίρεσιν ἐπινοηθῆναι ποτε. διότι τῶν νοητῶν, ὡς ἔφαμεν, και θείων ἀδιαίρετος ἡ φύσις» (PG 46:1105B). Ο Γρηγόριος παραθέτει και το, γνωστό και ἀπὸ ἄλλους Πατέρες, παράδειγμα του ἡλίου και της πηγῆς για να ερμηνεύσει το τριαδολογικό δόγμα. Πρέπει να παρατηρήσουμε ὅτι, ὅταν ο Γρηγόριος ομιλεῖ για «διαίρεση τῶν ὀνομάτων», αναφερόμενος στα τρία πρόσωπα της Τριάδος, ἔχει ἐπιγνώση της τεράστιας ἀπόστασης μεταξύ σημείων και σημειομένων, του ρητού και του ἀρρητού. Θεωρεῖ ὅτι η ονομασία των τριῶν Προσώπων εἶναι «χρήσιμη, διὰ τὸ ἀναγκαῖον εἰς ἐπίνοιαν ἡμᾶς ἄγουσα τῶν νοητῶν» (PG 46:1104C).

Ο Γρηγόριος ἔχει ἀναπτύξει ενδιαφέρουσα ἀγγελολογία με ἀρκετά ἀνθρωπομορφικά στοιχεία. Η ἀνθρωπολογία του ἔχει βιβλικές ἐρμηνευτικές καταβολές. Ἐντύπωση προκαλεῖ η τοποθέτηση του ἀνθρώπου σε ἓνα συγγενές βιολογικό ὑπόβαθρο προς τα λοιπά ἔμβια ὄντα της δημιουργίας, ὡστε να ἀναφέρεται χαρακτηριστικά ὅτι ο ἀνθρώπος διαφέρει ἀπὸ αὐτὰ «μόνῳ τῷ ἐνάρθρῳ τῆς φωνῆς» (Μετὰφρασις εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικόν, PG 10:996C). Ἐξαιρετικό ἐνδιαφέρον ἔχει και η θέση του Γρηγορίου ὅτι η ψυχὴ δεν ἔχει γένος, ἀρσενικό ἢ θηλυκό, ἀλλὰ εἶναι το «βραχυτάτο τῶν νοητῶν μόριον» ἢ ἀλλιῶς «τὸ ἔσχατον τῶν νοητῶν» (PG 46:1104B). Εἶναι αὐτοτελής, διδασκῆ, ἔχει ὁρμές και πᾶθη, και διαίρεται στο «ἄλογον», το «λογικόν», το «ἄριστον», το «κριτικόν» και το «ταπεινόν». Προορισμός του ἀνθρώπου εἶναι η ἐπιδίωξη των «δόντως ἀγαθῶν», ο ἀντικατοπτρισμός του «θεῖου νοδὸς» και η θέωση (βλ. Πανηγυρικός, Ζ-Θ' και ΙΑ', PG 10, 1073-1080 και 1081-1085). Α.ΓΑΑ.

Βιβλιογραφία:

Ryssel, V., *Gregorius Thaumaturgos. Sein Leben und seine Schriften*, Leipzig 1880. Μπαλάνος, Δ., *Πατρολογία*, Αθήνα 1930. Telfer, W., "The Cultus of St. Gregory Thaumaturgus", *HTR* 29/4 (1936) 225-344. Quasten, J., *Patrology*, τ. 3, Utrecht/Westminster: Spectrum/Md Newman 1964. ΘΗΕ 4 (1964) 752-754. Φούσας, Κ., *Γρηγόριος ο Νεοκαισαρείας ἐπίσκοπος ο Θαυματουργός*, Αθήνα 1969. van Dam, R., "Hagiography and History: The Life of Gregory Thaumaturgus", *Classical Antiquity* 1 (1982)

σαγωγή: *Ιστορική Εισαγωγή εἰς τους Κανόνας της Ορθοδόξου Ἐκκλησίας*, Στοκκόλμη 1990. Χρήστου, Π., *Ἑλληνική Πατρολογία*, τ. Β', Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος 1991. Παπαδόπουλος, Σ., *Πατρολογία*, Α', Αθήνα 1991. *LThK* 4 (1995) 1027-1029. Δετοράκης, Θ., *Βυζαντινὴ Φιλολογία*, τ. Α', Ἠράκλειο 1995. Σκουτέρης, Κ., *Ιστορία Δογμάτων*, Α', Αθήνα 1998. Clausi B., "L'altro Gregorio. Intorno alla tradizione agiografica latina sul thaumaturgo", στον τόμο B. Clausi - V. Milazzo (ἐπιμ.), *Il giusto che fiorisce come palma. Gregorio il Thaumaturgo*

Οι ἅγιοι Γρηγόριος Νεοκαισαρείας, Ἰωάννης ο Ελεήμων, και Λεόντιος, τοιχογραφία (14ος αἰ.), καθολικό της ιερᾶς μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου του Θεολόγου, Ζεμεν (Βουλγαρία)

272-308. Noakes, K.W., "The Metaphase on Ecclesiastes of Gregory Thaumaturgus", *StPatr* 15/1 (1984) 196-199. Merino M., "Teología y filosofía en S. Gregorio el Thaumaturgo: Aspectos conceptuales en el Discurso de Agradecimiento a Origenes", *Scripta Theologica* 17 (1985) 227-243. Παύλος (Μενεβισιόλου), μπρ. Σουνδίας και πάσης Σκανδιναβίας, *Ei-*

fra storia e agiografia: Atti del Convegno di Staletti (CZ), 9-10 Novembre 2002, Institutum Patristicum Augustinianum, Roma 2007, σ. 185-223. Mazzucco, C., "La componente autobiografica nel Discorso di ringraziamento attribuito a Gregorio il Thaumaturgo", στον τόμο B. Clausi - V. Milazzo (ἐπιμ.), *Il giusto che fiorisce come palma*, ὁ.π., σ. 102-138.

2. Ο Θεολόγος. Ι. Βίος. Ο Γρηγόριος θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τους ἐπιφανέστερους θεολόγους και τους πλέον σημαντικούς Πατέρες της ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Γεννήθηκε περί το 329/330 στην Ἀριανζὸ της Ναζιανζοῦ ἀπὸ ευγενεῖς γονεῖς, τον Γρηγόριο και τη Νόννα. Ο πατέρας του, πλούσιος ἀρχοντας και ρήτορας στο ἐπάγγελμα, ἀνῆκε ἀρχικῶς στην εβραϊκὴ αἵρεση των Ὑψισταρίων. Η ἐπιμονή, ὁμως, προσευχῆ της συζύγου του, τον μετέστρεψε στον χριστιανισμό με ἀποτέλεσμα να βαπτιστεῖ ἀπὸ ἐπίσκοπο της περιοχῆς που μετέβαιναν στη Νίκαια για να συμμετάσχουν στην Α' Οικουμενική σύνοδο. Μάλιστα, μετὰ ἀπὸ λίγο διάστημα, ἀναδείχθηκε ἐπίσκοπος Ναζιανού. Σε γερωνική ηλικία μαζί με τη Νόννα ἀπέκτησαν 3 παιδιά, τὸ Γοργόνια, τον Γρηγόριο και τον Καισάριο.

Η ἐφεση και η ἀγάπη του νεαροῦ Γρηγορίου προς τα γράμματα ἐκδηλώθηκε ἀπὸ την παιδικὴ του ηλικία. Πρώτοι του παιδαγωγοὶ και διδασκαλοὶ υπῆρξαν δύο ἐξάδελφοί του, ο Καρτέσιος και ο ιερὸς Ἀμφιλόχιος. Μαζί με τον ἀδελφό του Καισάριο φοίτησε στις σχολές της Καισαρείας της Καππαδοκίας, ὅπου γνώρισε τον μετέπειτα ἐπιστῆθιο φίλο του Βασίλειο και ἐνδεχομένως τον Ἰουλιανὸ τον Παραβάτη. Ἀκολούθως μετέβη στην Καισάρεια της Παλαιστίνης, ὅπου δέχθηκε μαθήματα ἀπὸ τον Θεοπέσιο και στη συνέχεια ἐπισκέφθηκε την Ἀλεξάνδρεια, ὅπου γνώρισε τον Μ. Ἀθανάσιο, τον Μ. Ἀντώνιο και πιθανῶς παρακολούθησε διαλέξεις του Διδύμου Τυφλού.

Περί το 350, ο Γρηγόριος ἀφίχθη για σπουδές στην Αθήνα και παρακολούθησε μαθήματα ρητορικής, φιλοσοφίας κ.ά. Μεταξύ των διδασκάλων του συγκαταλέγονται ο ἐκ Βιθυνίας ρητοροδιδάσκαλος και σοφιστῆς Ἰμέριος και ο χριστιανὸς φιλόσοφος Προαιρέσιος. Ἐκεῖ συνδέθηκε στενά με τον Μ. Βασίλειο ὅπως ο ἴδιος ὁμολογεῖ στους παρακάτω στίχους:

«Βασίλειος ἦν, τὸ μέγ' ὄφελος τοῦ νῦν βίου. / Τοῦτον λόγου τε και στέγης, και σκεμμάτων / Κοινωνὸν εἶχον, εἶ τι δεῖ και κομπᾶσαι, / Ἐυνοῦν ἡμεν οὐκ ἄσμος Ἑλλάδι. / Τὰ πάντα μὲν δὴ κοινὰ και ψυχὴ μία, / Δυσὶν δέουσα σωμάτων διάστασι»

(Περὶ ἑαυτοῦ, PG 37:1045A)

Η ζωὴ των δύο φίλων στην πνευματικὴ ἐστία του ἑλληνισμοῦ, σε ἀντίθεση με τους ἄλλους συμφοιτητές τους, δεν περιοριζόταν μόνο σε ἐνδιαφέροντα που ἀφορούσαν τις σπουδές και τη μόρφωσή τους. Παρόλο που δεν εἶχαν ἀκόμα βαπτιστεῖ, σὺχναζαν στους χριστιανικούς ναοὺς, προσελκύνοντα και ἄλλους συμφοιτητές, με ἀποτέλεσμα τη δημιουργία του πρώτου γνωστοῦ χριστιανικοῦ φοιτητικοῦ συλλόγου.

Τόσο μεγάλη ἦταν η ἐπίδοση του Γρηγορίου στη ρητορική και τη φιλοσοφία, ὡστε ἐξαναγκάστηκε ἀπὸ τους φοιτητικὸς συλλόγους να ἀναλάβει καθηγητικὴ ἔδρα, γεγονός που δεν του ἐπέτρεψε